

KOMİYM

AZƏRBAYCADA MƏHSULLARIN QABLAŞDIRILMASI ÜÇÜN ŞƏFFAF VƏ RƏNGLİ ŞÜŞƏ QABLAR BAZARI

BAZAR ARAŞDIRMASI

**İlkin Qarayev,
Aydın Həsənov**

**Bakı,
Aprel, 2017-ci il**

MÜNDƏRİCAT

Giriş.....	3
Araşdırma üzrə xülasə.....	4
Araşdırma məhsulları haqqında qısa məlumat.....	7
2012-2016-cı illərdə Azərbaycanda məhsulların qablaşdırılması üçün şəffaf və rəngli şüşə qablara olan tələbatın dinamikası.....	9
2012-2016-cı illərdə Azərbaycanda məhsulların qablaşdırılması üçün şəffaf və rəngli şüşə qablar istehsalı və idxalının həcmi.....	18
2012-2016-cı illərdə Azərbaycanda məhsulların qablaşdırılması üçün şəffaf və rəngli şüşə qablarının məhsul növləri üzrə yerli və idxal qiymətləri	21
Azərbaycanda məhsulların qablaşdırılması üçün şəffaf və rəngli şüşə qablar istehsalı ...	26
Azərbaycanda məhsulların qablaşdırılması üçün şəffaf və rəngli şüşə qab istehsalçıları haqqında məlumat.....	28
Azərbaycanda məhsulların qablaşdırılması üçün şəffaf və rəngli şüşə qablar istehsalının xammal təchizatı	29

GİRİŞ

Bu araşdırma çərçivəsində, Azərbaycanın məhsulların qablaşdırılması üçün şəffaf və rəngli şüşə qablar bazarının mövcud vəziyyəti, bu bazarın inkişaf tendensiyaları, istehsal, idxal və ixrac, bazarın tutumu və həcmi, gələcək perspektivləri və s. öyrənilmişdir. Araşdırmanın hazırlanması məqsədilə respublikamızda adı çəkilən sahə ilə əlaqədar məlumatlar toplanmış və təhlil edilmişdir. Araşdırmada Azərbaycan Respublikası İqtisadi İnkişaf Nazirliyi, Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, Azərbaycan Respublikası Gömrük Komitəsi, açıq məlumat mənbələri, KİV, müstəqil ekspertlərin, eyni zamanda, digər mənbələrin məlumatlarından istifadə olunmuşdur.

Araşdırma aşağıdakı bölmələrdən ibarətdir:

- Araşdırma üzrə xülasə
- Araşdırma məhsulları haqqında qısa məlumat
- 2012-2016-cı illərdə Azərbaycanda məhsulların qablaşdırılması üçün şəffaf və rəngli şüşə qablara olan tələbatın dinamikası
- 2012-2016-cı illərdə Azərbaycanda məhsulların qablaşdırılması üçün şəffaf və rəngli şüşə qablar istehsalı və idxalının həcmi
- 2012-2016-cı illərdə Azərbaycanda məhsulların qablaşdırılması üçün şəffaf və rəngli şüşə qablarının məhsul növləri üzrə yerli və idxal qiymətləri
- Azərbaycanda məhsulların qablaşdırılması üçün şəffaf və rəngli şüşə qablar istehsalı
- Azərbaycanda məhsulların qablaşdırılması üçün şəffaf və rəngli şüşə qablar istehsalının xammal təchizatı

ARAŞDIRMA ÜZRƏ XÜLASƏ

Bu araşdırma Azərbaycanın məhsulların qablaşdırılması üçün şəffaf və rəngli şüşə qablar bazarının öyrənilməsi məqsədi ilə həyata keçirilmişdir. Araşdırma çərçivəsində görülmüş işlər, toplanmış məlumatlar, iri istehsalçı, istehlakçı və ekspertlərlə keçirilmiş görüşlər əsasında aşağıdakı nəticələr əldə edilmişdir.

1. Son illər Azərbaycanın məhsulların qablaşdırılması üçün şəffaf və rəngli şüşə qablar bazarı öz inkişaf tendensiyasına görə seçilmişdir. Belə ki, 2006-2008-ci illər ərzində şüşə tara istehsalı sahələrinin sayı 40-ı ötmüş, lakin 2008-ci ildə baş vermiş qlobal iqtisadi böhranın nəticəsi olaraq 30-dan çox istehsal sahəsi bağlanmışdır. Növbəti illər ərzində bu sahədə vəziyyət daha da pisləşmişdir. Hazırda respublikamızda şüşə tara istehsalı sahəsində 4 müəssisə fəaliyyət göstərir.

2. Müxtəlif mənbələrdən alınmış məlumatlar və onların təhlili, xüsusilə də şüşə tara istehsalı sahəsində çalışan mütəxəssislərin ekspert rəyləri, eyni zamanda, makroiqtisadi mənada inkişaf tendensiyası, əldə olan rəsmi statistik məlumatların real istehsal və istehlak həcmi bəzən tam əks etdirmədiyi nəticəsinə gəlməyə əsas verir.

3. Araşdırma çərçivəsində respublikamızda istifadə olunan rəngli və şəffaf şüşə taranın həcmi müəyyənləşdirilməsi məqsədilə əsas istehlak sahələri üzrə (alkoqollu içkilər, alkoqolsuz sərinləşdirici içkilər və konserv məhsulları) 2016-cı ildə istehsal həcmi öyrənilmişdir.

2016-cı ildə alkoqollu içkilər istehsalı	4 938,6 min dal.
O cümlədən:	
Araq (vodka)	574,7 min dal.
Konyak (brendi)	12,1 min dal.
Üzüm şərabı (çaxır)	981,8 min dal.
Şampan şərabı	3,0 min dal.
Səməni pivəsi	3 367,0 min dal.
2016-cı ildə alkoqolsuz sərinləşdirici içkilər istehsalı	24 904,0 min dal.
2016-cı ildə konserv məhsulları istehsalı	21,3 min ton
O cümlədən:	
Meyvə-tərəvəz konservləri	17,7 min ton
Ət konservləri	3,6 min ton
2016-cı ildə alkoqolsuz sərinləşdirici içkilər istehsalı	32 854,4 min dal.
2016-cı ildə konserv məhsulları istehsalı	149,8 min ton
O cümlədən:	
Meyvə-tərəvəz konservləri	148,4 min ton
Ət konservləri	1,4 min ton

4. Azərbaycanın məhsulların qablaşdırılması üçün şəffaf və rəngli şüşə qablar bazarında hökm sürən mövcud şərait, real bazar parametrlərinin tam dəqiqliyi ilə əldə olunmasını çətinləşdirir. Bu mənada istehsalçılardan və əsas istehlakçılardan birbaşa əldə edilmiş məlumatlara, ekspert rəylərinə və hesablamalara əsaslanaraq Azərbaycanda şüşə taraya olan tələbat müəyyənləşdirilmişdir:

2016-cı ildə alkoqollu içkilər istehsalı sahəsinin şüşə taraya olan tələbatı **61,8 mln. ədəd**

2016-cı ildə alkoqolsuz sərinləşdirici içkilər istehsalı sahəsinin şüşə taraya olan tələbatı **279,3 mln. ədəd**

2016-cı ildə konserv məhsulları istehsalı sahəsinin şüşə taraya olan tələbatı **259,9 mln. ədəd**

2016-cı ildə Azərbaycanda şüşə taraya olan ümumi tələbat **601,0 mln. ədəd**

5. Araşdırma qarşısında duran əsas məsələlərdən biri də respublikamızda istifadə olunan şüşə taranın rəngli və ya şəffaf olmaqla nisbətini müəyyənləşdirmək olmuşdur. Əldə edilmiş rəqəmlərdən məlum olur ki, 2016-cı ildə bu nisbət aşağıdakı kimi olmuşdur.

2016-cı ildə Azərbaycanda istifadə olunmuş rəngli şüşə tara **185,5 mln. ədəd**
2016-cı ildə Azərbaycanda istifadə olunmuş şəffaf şüşə tara **415,5 mln. ədəd**

6. Araşdırma çərçivəsində hazırda Azərbaycanda fəaliyyət göstərən məhsulların qablaşdırılması üçün şəffaf və rəngli şüşə qablar istehsalı sahələrinin rəhbərləri ilə görüşlər keçirilmiş, bu müəssisələr haqqında məlumat toplanmış və tətbiq olunan texnologiyalar öyrənilmişdir.

Şüşə tara istehsalçılarının sayı, əd. – 4

O cümlədən:

Müasir standartlara cavab verən istehsal sahəsinin sayı, əd. – 1

Bu gün respublikamızda fəaliyyət göstərən şüşə tara istehsalı sahələrində əsasən köhnə, Çin və Rusiya istehsalı olan avadanlıqlarından istifadə olunur. Müasir səviyyədə maddi-texniki bazaya malik olan yeganə istehsalçı İnter Glass MMC-dir (avadanlıq İtaliya istehsalı).

7. Qarşıda duran məqsədlərdən biri də Azərbaycanda rəngli və şəffaf şüşə tara istehsalının xammal təminatının öyrənilməsindən ibarət olmuşdur. Məlum olmuşdur ki, iri istehsalçıların istifadə etdiyi əsas xammal (kvars qumu, dolomit və soda) respublikamıza Rusiya, Ukrayna və Belorusdan gətirilir və onların alış qiyməti 2016-cı ildə aşağıdakı kimi olmuşdur.

Kvars qumu **25-80 ABŞ dolları**

Dolomit (qablaşdırımasından asılı olaraq)
Soda (qablaşdırımasından asılı olaraq)

20-30 ABŞ dolları
100-180 ABŞ dolları

Bununla yanaşı, yerli xammal bazasının da imkanları araşdırılmışdır. Əldə olunmuş nəticələr onu göstərir ki, respublikamızda kvars qumu (Hacıvəli, Hökməli, Şərqi Zeyid, Yasamal və Zeyid yataqları), dolomit (Nehrəm və Keçiqaya yataqları) və soda (Sədərək, Xok-Qarabağlar, Süst-Təzəkənd və Böyükdüz yataqları) mövcuddur. Lakin bu yataqların heç biri lazımi səviyyədə sənaye istismarına cəlb edilməmişdir.

8. Araşdırma nəticəsində məlum olmuşdur ki, hazırda şüşə butulka istehlakında birinci yeri səməni pivəsi istehsalı tutur ki, o da mütləq əksəriyyət hallarda 0,5 litr tutuma malik olan rəngli butulkadan istifadə edir. Bu mənada hazırda Azərbaycanın şəffaf və rəngli şüşə tara bazarında ən çox tələbata malik olan 0,5 litr tutuma malik olan rəngli butulkalardır. Şüşə banka istehlakında isə birincilik 250qr, 720qr və 750qr tutuma malik olan şəffaf şüşə bankalara malikdir. Bu şüşə tara əsasən meyvə-tərəvəz konservləri (mürəbbələr, şorabalar, tutmalar, tomatlar və s.) istehsalında geniş istifadə olunur.

ARAŞDIRMA MƏHSULLARI HAQQINDA QISA MƏLUMAT

Araşdırma məhsulları haqqında danışmadan öncə məhsulların qablaşdırılması üçün şəffaf və rəngli şüşə qabların materialı olan şüşə istehsalı haqqında qısa məlumat vermək istədik.

Şüşə istehsalının qısa tarixi

Şüşənin kəşfi bəşəriyyətin istehsal sahəsində irəliyə doğru atdığı böyük addımlardan biridir. Şüşə istehsalının hansı ölkədə daha erkən başlaması məsələsi mübahisəlidir. Bəzi alimlər həmin ölkənin Misir, digərləri Suriya, başqa bir qrupu Finikiya, nəhayət, axırıncı qrup isə Qafqaz və ona yaxın ölkələrin olduğunu qeyd edirlər.

Təbii şüşə insanlara hələ qədim zamanlardan məlumdur. Belə ki, onlar təbii vulkanik şüşədən (obsidian) ox ucluqları, bıçaqlar və s. hazırlayırdılar.

Süni şüşənin ilk dəfə harada və nə vaxt kəşf edilməsi haqqında dəqiq məlumatlar mövcud deyil. Tarixçilərin rəyinə görə, süni şüşə istehsalı dulusçuluğun inkişafı ilə bağlıdır. Süni şüşə yəqin ki, ilk dəfə təsadüf nəticəsində əldə edilmişdir. Belə bir təsadüfə misal olaraq taxıl anbarlarında baş verən yanğında külün əriməsi nəticəsində şüşə əmələ gəlməsini göstərmək olar.

Şüşənin kəşfi haqqında ilk məlumatı yunan alimi Pliniy vermişdir. Eramızın I əsrində yaşamış Pliniyin “Təbiət tarixi” adlı əsərində maraqlı əfsanə xarakterli məlumat vardır. Guya qədimdə Finikiya tacirləri Aralıq dənizi sahilindən təbii soda daşıyırmışlar. Dəniz sahili ilə uzaq yol gedən tacirlər gecələməli və dincəlməli olurlar. Onlar özlərinə xörək hazırlamaq üçün üç soda parçasını ocaq daşı əvəzinə qazanın altına qoyub tonqal qalayırlar. Soda yüksək istilik nəticəsində əriyir. Lakin tacirlər bunun səbəbini başa düşmürlər. Səhər yuxudan qalxarkən günəş şüası altında qəribə bir parıltı görürlər. Bu, günəşin özü qədər parlaq, su qədər şəffaf və təsadüfən meydana gəlmiş ilk şüşə idi. Lakin bir çox alim Pliniyin fikrinin yanlış olduğunu və sodadan şüşə almağın qeyri-mümkün olduğunu qeyd edirlər.

Tədqiqatçıların apardıqları arxeoloji qazıntılar zamanı meydana çıxan dəlillərə əsasən şüşə istehsalının başlanğıcını e.ə. IV-III minilliklərə aid edirlər. Misirdən aşkar edilmiş bir ədəd muncuq tədqiqatçılar tərəfindən e.ə. IV minilliyə, Fiv şəhəri xarabalığından tapılmış və hazırda Berlin muzeyində saxlanılan başqa bir muncuq isə e.ə. III minilliyə aid edilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan ərazisində aparılan arxeoloji qazıntılar zamanı albanların məşğuliyyətində dulusçuluq, toxuculuq, şərəbçilik ilə yanaşı, şüşə sənətinin də özünəməxsus yer tutduğu müəyyənləşdirilmişdir. Bəzi mənbələrə görə 1962-ci ildə Xaçbulaqda qədim qəbir kompleksində aparılan qazıntılar zamanı şüşə muncuqlar tapılmışdır. Həmin qəbir kompleksinin e.ə. XI-IX əsrlərə aid edildiyini nəzərə alsaq, ilk süni şüşə nümunəsinin Azərbaycana aid olduğunu da qeyd etmək mümkün olar.

Bəzi mənbələrin verdiyi məlumatlara görə, bizim eradan təqribən 1200 il əvvəl açıq formalarda şüşənin preslənməsi texnikası artıq məlum idi. Bu üsulla vazalar, kasalar, qablar, piyalələr, rəngli mozaik bəzək əşyaları hazırlanırdı.

Bizim eranın əvvəllərində, içiboş şüşə məmulatlarının üfurmə üsulu ilə hazırlanmasının kəşf edilməsi ilə şüşə istehsalı texnologiyasında çevriliş baş vermişdir. Şüşəüfurmə üsulunun kəşfi, XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərinədək davam etmiş şüşə istehsalının ikinci böyük dövrünün başlanğıcını qoymuşdur. İlk dəfə şüşəüfurmə üsulunu Qədim Roma ustaları eramızın əvvəllərində tətbiq etmişlər. Şüşənin ilk dəfə pəncərə materialı kimi istifadə edilməsi də elə Roma ustalarına aid edilir. Sonrakı əsrlərdə şüşə istehsalı sahəsində yeni nailiyyətlər əldə edilir, Venetsiya, Florensiya, Çexiya və s. bu kimi bizim dövrə qədər öz məşhurluğunu qoruyub saxlamış şüşə istehsalı mərkəzləri meydana gəlir.

Şüşə tara

Şüşə tara sənaye və kənd təsərrüfatı məhsullarının saxlanması və daşınması məqsədi ilə istifadə olunan qablaşdırma vasitəsidir. Şüşə tara butulka, banka, flakon və s. formalarda olur. Bu məhsul şüşə zavodlarında üfurmə üsulu ilə istehsal olunur. İstehsal üsuluna görə şüşə tara iki qrupa bölünür:

1. Maye məhsullar üçün istifadə olunan dar boğazlı şüşə qablar (boğazının daxili diametri 30 mm-dək olan);
2. Əsasən yarım maye və bərk məhsullar üçün istifadə olunan gen boğazlı (boğazının daxili diametri 300 mm-dən çox)

Şüşə taranın üstünlükləri: gigiyenik, şəffaf, qablaşdırılmış məhsulla heç bir kimyəvi reaksiyaya girmir, kəpik bağlanmaq qabiliyyətinə malikdir, çeşid müxtəlifliyi.

Şüşə taranın çatışmazlıqları: aşağı mexaniki möhkəmlilik, çəkisinin ağır olması.

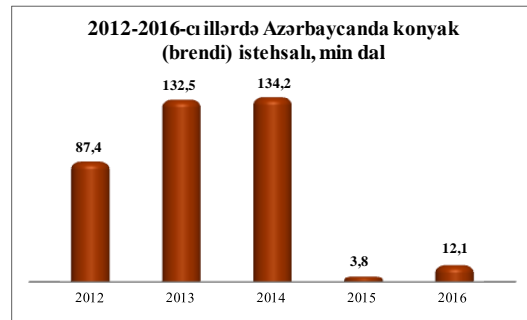
2012-2016-CI İLLƏRDƏ AZƏRBAYCANDA MƏHSULLARIN QABLAŞDIRILMASI ÜÇÜN ŞƏFFAF VƏ RƏNGLİ ŞÜŞƏ QABLARA OLAN TƏLƏBATIN DİNAMİKASI

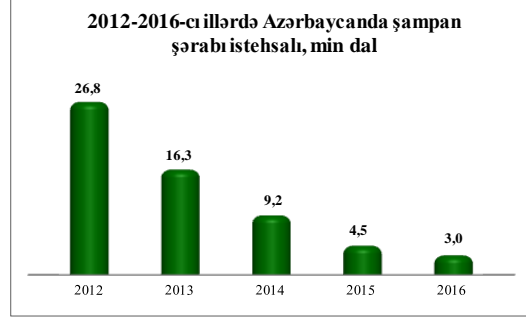
Sözsüz ki, məhsulların qablaşdırılması üçün şəffaf və rəngli şüşə qablara olan tələbatın dinamikası haqqında danışarkən, bu qabların istehlak sahələri nəzərdən keçirilməlidir. Bu araşdırmanın texniki tapşırığına uyğun olaraq, istehlak sahələri kimi alkoqollu içkilər, alkoqolsuz sərinləşdirici içkilər, konserv məhsulları və kimya sənayesi məhsulları istehsalı sahələri müəyyənləşdirilmişdir.

Alkoqollu içkilər

Son illər respublika iqtisadiyyatının sürətlə inkişaf etməsi, alkoqollu içkilər istehsalı sahəsində də müəyyən nailiyyətlərin əldə olunmasına şərait yaratmışdır. Bir tərəfdən Azərbaycan əhalisinin yaşayış səviyyəsinin yüksəlməsi, digər tərəfdən yerli istehsalın xarici bazarlara çıxmaq imkanlarının genişlənməsi alkoqollu içki istehsalçılarının istehsal həcmi artırmasına səbəb olmuşdur.

Alkoqollu içkilər adı altında Azərbaycanda mövcud olan araq (vodka), konyak (brendi), üzüm şərabı (çaxır), şampan şərabı və səməni pivəsi istehsalı sahələrinin son illər ərzindəki fəaliyyətinin göstəriciləri nəzərdən keçiriləcəkdir. Araşdırmada rəsmi statistik məlumatlarla yanaşı, müstəqil ekspertlərin də fikir və rəylərindən istifadə olunmuşdur. Xüsusilə vurğulamaq lazımdır ki, keçən illər ərzində alkoqollu içkilər istehsalı sahəsində rəsmi statistikadan yayınma halları, bəzən mövcud rəqəmlərdən dəfələrlə çox olmuşdur. Beləliklə, rəsmi statistik məlumatlara görə 2012-2016-cı illərdə alkoqollu içkilər istehsalı sahəsində vəziyyət aşağıdakı kimi olmuşdur.

*Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, Azərbaycanın statistik göstəriciləri 2012-2016-cı illər

Gördüyümüz kimi rəsmi statistik məlumatlara görə 2016-cı ildə yalnız konyak (brendi) istehsalında müəyyən artım baş verdiyi halda, digər alkoqollu içkilər istehsalında eniş müşahidə olunmuşdur.

Bildiyimiz kimi alkoqollu içkilərin qablaşdırılmasında müxtəlif materiallardan olan taradan istifadə olunur: şüşə butulka, dəmir banka, PVC butulka, boçka. Bu mənada aşağıdakı cədvəldə respublikamızda istehsal olunan alkoqollu içkilərin satışa çıxarılarkən qablaşdırılması üzrə faiz etibarilə göstəricilər öz əksini tapmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, respublikamızda alkoqollu içkilərin dəmir bankalara və PVC butulkalara qablaşdırılmasına rast gəlinmir.

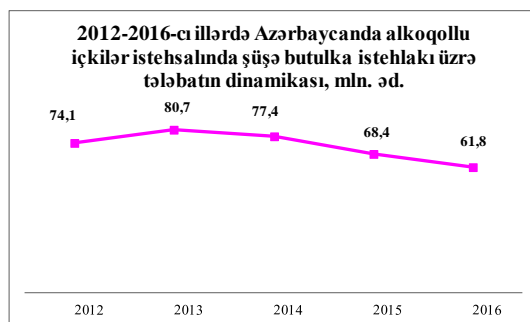
	Şüşə butulka, %	Boçka və ya çən, %
Araq (vodka)	100	
Konyak (brendi)	30	70
Üzüm şərabı (çaxır)	50	50
Şampan şərabı	100	
Səmənı pıvəsi	65	35

*Göstəricilər müəssisə rəhbərlərinin və müstəqil ekspertlərin rəylərinə əsaslanır.

Eyni zamanda, hər bir alkoqollu içkinin 1 litrinin qarşılığı olan şərti banka nisbətini nəzərdən keçirək:

	1 litr/şerti butulka, ədəd
Araq (vodka)	2
Konyak (brendi)	2
Üzüm şərabı (çaxır)	1,3
Şampan şərabı	1,3
Səməni pivəsi	2

Cədvəldə göstərilmiş faiz dərəcələrini və şərti butulka vahidlərini rəsmi dövlət statistikasının məlumatlarına əsasən alkoqollu içkilər istehsalında şüşə butulka istehlakı üzrə tələbatın hesablanmasına tətbiq etsək aşağıdakıları əldə etmiş olarıq.

Hesablama metodikası (2016-cı il üzrə məlumatlardan istifadə olunmuşdur)

Araq

574,7 min dal. (2016-cı ildə araq istehsalı) = 5 747 000 litr

5 747 000 litr (2016-cı ildə araq istehsalı) x 2 ədəd (1 litrə düşən şərti butulka) \approx 11,5 mln. ədəd (2016-cı ildə araq istehsalında şüşə butulka istehlakı)

Konyak (brendi)

12,1 min dal. (2016-cı ildə konyak (brendi) istehsalı) = 121 000 litr

121 000 litr (2016-cı ildə konyak (brendi) istehsalı) x 30% (şüşə taraya qablaşdırılan məhsulun həcmi) = 36 300 litr (2016-cı ildə şüşə taraya qablaşdırılmış konyakın (brendi) həcmi)

36 300 litr (2016-cı ildə şüşə taraya qablaşdırılmış konyakın (brendi) həcmi) x 2 ədəd (1 litrə düşən şərti butulka) \approx 0,07 mln. ədəd (2016-cı ildə konyak (brendi) istehsalında şüşə butulka istehlakı)

Üzüm şərabı (çaxır)

981,8 min dal. (2016-cı ildə üzüm şərabı (çaxır) istehsalı) = 9 818 000 litr

9 818 000 litr (2016-cı ildə üzüm şərabı (çaxır) istehsalı) x 50% (şüşə taraya qablaşdırılan məhsulun həcmi) = 4 909 000 litr (2016-cı ildə şüşə taraya qablaşdırılmış üzüm şərabının (çaxır) həcmi)

4 909 000 litr (2016-cı ildə şüşə taraya qablaşdırılmış üzüm şərabının (çaxır) həcmi) x 1,3 ədəd (1 litrə düşən şərti butulka) \approx 6,4 mln. ədəd (2016-cı ildə üzüm şərabı (çaxır) istehsalında şüşə butulka istehlakı)

Şampan şərabı

3,0 min dal. (2016-cı ildə şampan şərabı istehsalı) = 30 000 litr

30 000 litr (2016-cı ildə şampan şərabı istehsalı) x 1,3 ədəd (1 litrə düşən şərti butulka) \approx 0,04 mln. ədəd (2016-cı ildə şampan şərabı istehsalında şüşə butulka istehlakı)

Səməni pivəsi

3 367,0 min dal. (2016-cı ildə səməni pivəsi istehsalı) = 33 670 000 litr

33 670 000 litr (2016-cı ildə səməni pivəsi istehsalı) x 65% (şüşə taraya qablaşdırılan məhsulun həcmi) = 21 885 500 litr (2016-cı ildə şüşə taraya qablaşdırılmış səməni pivəsinin həcmi)

21 885 500 litr (2016-cı ildə şüşə taraya qablaşdırılmış səməni pivəsinin həcmi) x 2 ədəd (1 litrə düşən şərti butulka) \approx 43,8 mln. ədəd (2016-cı ildə səməni pivəsi istehsalında şüşə butulka istehlakı)

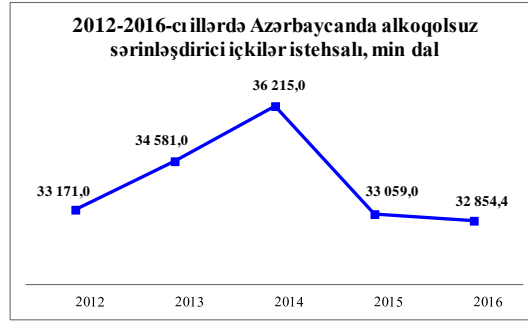
Cəmi şüşə butulka istehlakı

11,5 mln. ədəd (2016-cı ildə araq istehsalında butulka istehlakı) + 0,07 mln. ədəd (2016-cı ildə konyak (brendi) istehsalında butulka istehlakı) + 6,4 mln. ədəd (2016-cı ildə üzüm şərabı (çaxır) istehsalında butulka istehlakı) + 0,04 mln. ədəd (2016-cı ildə şampan şərabı istehsalında butulka istehlakı) + 43,8 mln. ədəd (2016-cı ildə səməni pivəsi istehsalında butulka istehlakı) \approx **61,8 mln. ədəd** (2016-cı ildə alkoqollu içkilər istehsalında şüşə butulka istehlakı)

Alkoqolsuz sərinləşdirici içkilər

Digər iri şüşə butulka istehlakçısı kateqoriyasına alkoqolsuz sərinləşdirici içki istehsalçıları aiddir. Biz bu kateqoriyaya mineral və qazlı su istehsalçılarını da aid etmək istərdik. Nəzərə almaq lazımdır ki, Dövlət Statistika Komitəsinin hesabatlarında bu kateqoriyalar üzrə məlumatlar ayrı-ayrılıqda verilir. Lakin hər iki kateqoriya üzrə şüşə butulka istehlakı eyni səviyyədə olduğu üçün, zənnimizcə onların bir kateqoriya kimi nəzərdən keçirilməsi daha məqsədəuyğun olardı.

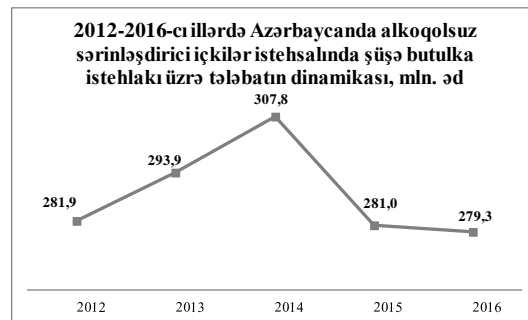
Son illər Azərbaycanda alkoqolsuz sərinləşdirici içkilərin istehsalı da öz dinamik artım tempi ilə seçilmişdir.

*Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, Azərbaycanın statistik göstəriciləri 2012-2016-cı illər

Araşdırma çərçivəsində məlum olmuşdur ki, alkoqolsuz sərirləşdirici içkilərin qablaşdırılmasında daha çox PVC taradan istifadə olunur. Müəssisə rəhbərləri və müstəqil ekspertlərlə keçirilmiş görüşlərdən məlum olmuşdur ki, alkoqolsuz sərirləşdirici içkilərin qablaşdırılmasında PVC taranın payı təqribən 55-60%-ə çatır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu göstərici bir neçə il öncə daha yüksək (təqribən 85-90%) olmuşdur. Bu, ilk növbədə PVC taranın, digər tara növlərindən daha ucuz olması ilə izah edilə bilər. Lakin son illər alkoqolsuz sərirləşdirici içki istehsalçıları şüşə taradan istifadə edilməsinə önəm verməyə başlamışdır. Artıq bir neçə ildir ki, dünyada ərzaq məhsullarının qablaşdırılmasında ekoloji cəhətdən daha təmiz materiallardan istifadə edilməsinin ön plana keçməsi, şüşə taraya olan tələbatın da artmasına müsbət təsir göstərmişdir. Bu hal, Azərbaycan alkoqolsuz sərirləşdirici içki istehsalçılarının da qablaşdırma şüşə taradan istifadə etmək meyllərini artırmışdır. Beynəlxalq səviyyəli ekspertlər yaxın gələcəkdə alkoqolsuz sərirləşdirici içkilərin tamamilə şüşə taraya qablaşdırılacağını proqnozlaşdırırlar. Sözsüz ki, bu amil növbəti illərdə Azərbaycan alkoqolsuz sərirləşdirici içkilər bazarına da təsirini nümayiş etdirəcəkdir.

Əldə olan rəsmi statistik məlumatları və 1 litr alkoqolsuz sərirləşdirici içkilərin 2 ədəd şərti butulkaya bərabər olduğunu nəzərə alsaq, 2012-2016-cı illərdə respublikamızda alkoqolsuz sərirləşdirici içkilər istehsalının şüşə butulkaya olan tələbatının dinamikası aşağıdakı kimi olmuşdur:

Hesablama metodikası (2016-cı il üzrə məlumatlardan istifadə olunmuşdur)

Alkoqolsuz sərirləşdirici içkilər

32 854,4 min dal. (2016-cı ildə alkoqolsuz sərirləşdirici içkilər istehsalı) = 328 544 000 litr

328 544 000 litr (2016-cı ildə alkoqolsuz sərirləşdirici içkilər istehsalı) x 42,5% (orta hesabla şüşə taraya qablaşdırılan məhsulun həcmi) = 139 631 200 litr (2016-cı ildə şüşə taraya qablaşdırılmış alkoqolsuz sərirləşdirici içkilərin həcmi)

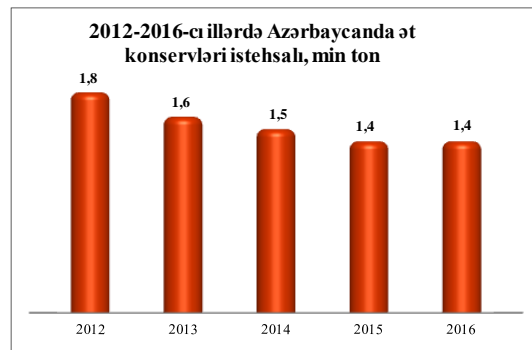
139 631 200 litr (2016-cı ildə şüşə taraya qablaşdırılmış alkoqolsuz sərirləşdirici içkilərin həcmi) x 2 ədəd (1 litrə düşən şerti butulka) \approx **279,3 mln. ədəd** (2016-cı ildə alkoqolsuz sərirləşdirici içkilər istehsalında şüşə butulka istehlakı)

Konserv məhsulları (meyvə-tərəvəz və ət konservləri)

Konserv məhsulları istehsalı sahəsi birbaşa kənd təsərrüfatı məhsullarının tədarükündən asılı olduğu üçün müxtəlif illərdə fərqli nəticələr nümayiş etdirmiş, artım və azalma ilə müşayiət olunmuşdur.

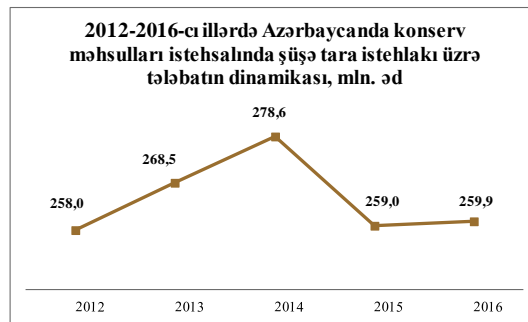

*Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, Azərbaycanın statistik göstəriciləri 2012-2016-cı illər

*Mənbə: İstehsalçılardan alınmış məlumat

Beləliklə, əldə olan məlumatlardan istifadə etməklə konserv məhsulları istehsalı sahəsinin 2016-cı ildə istehlak etdiyi şüşə taranın həcmi hesablamağa çalışaq. Qeyd etmək istərdik ki, meyvə və tərəvəz konservləri istehsalında 0,1 litr, 0,15 litr, 0,2 litr, 0,25 litr, 0,38 litr, 0,5 litr, 0,7 litr, 0,75 litr, 1,0 litr, 2,0 litr və 3,0 litr tutuma malik şüşə bankalardan istifadə edilməsinə baxmayaraq, bu sahədə ölçü vahidi kimi 1,0 ton hazır meyvə və tərəvəz konservinin 2 500 şərti banka bərabər olduğu orta rəqəm kimi qəbul edilir. Eyni zamanda, müəssisələrdən aldığımız məlumatlara və müstəqil ekspertlərin rəyinə görə, istehsal olunan meyvə və tərəvəz konservlərinin təqribən 30%-i iri plastik çəlləklərdə satışa çıxarılır. Ət konservlərinin istehsalında əsas qablaşdırma materialı kimi dəmir bankalardan (təqribən 65%) istifadə olunur. Həm satış obyektlərində aparılmış müşahidələr, həm də istehsalçılarla görüşlərdən məlum olmuşdur ki, ət konservlərinin istehsalında təqribən 5% məhsul şüşə taraya qablaşdırılır. Ət konservlərinin qablaşdırılmasında əsasən 0,5 litrlik şüşə bankalardan istifadə olunur. Beləliklə, aparılan hesablamalar 2012-2016-cı illərdə rəsmi statistikaya görə konserv sənayesinin istehlak etdiyi şüşə taranın həcmi aşağıdakı kimi müəyyənləşdirmişdir.

*Mənbə: İstehsalçılar

Hesablama metodikası (2016-cı il üzrə məlumatlardan istifadə olunmuşdur)

Meyvə-tərəvəz konservləri

148 400 ton (2016-cı ildə meyvə-tərəvəz konservlərinin istehsalı) x 70% (şüşə taraya qablaşdırılan məhsulun həcmi) = 103 880 ton (2016-cı ildə şüşə taraya qablaşdırılmış meyvə-tərəvəz konservlərinin həcmi)

103 880 ton (2016-cı ildə şüşə taraya qablaşdırılmış meyvə-tərəvəz konservlərinin həcmi) x 2 500 ədəd (1 tona düşən şərti banka) ≈ 259,0 mln. ədəd (2016-cı ildə meyvə-tərəvəz konservləri istehsalında şüşə banka istehlakı)

Ət konservləri

1 400 ton (2016-cı ildə ət konservlərinin istehsalı) x 5% (şüşə taraya qablaşdırılan məhsulun həcmi) = 70 ton (2016-cı ildə şüşə taraya qablaşdırılmış ət konservlərinin həcmi)

70 ton (2016-cı ildə şüşə taraya qablaşdırılmış ət konservlərinin həcmi) x 2 500 ədəd (1 tona düşən şərti banka) \approx 0,2 mln. ədəd (2016-cı ildə ət konservləri istehsalında şüşə banka istehlakı)

Cəmi şüşə banka istehlakı

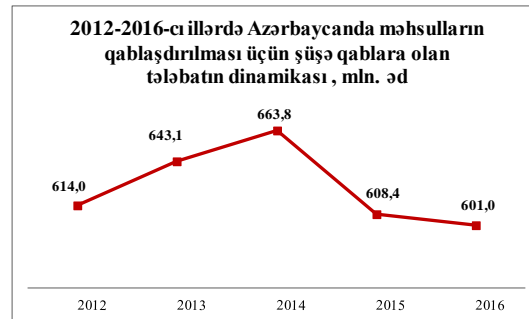
259,0 mln. ədəd (2016-cı ildə meyvə-tərəvəz konservləri istehsalında şüşə banka istehlakı) + 0,2 mln. ədəd (2016-cı ildə ət konservləri istehsalında şüşə banka istehlakı) \approx **259,2 mln. ədəd** (2016-cı ildə konserv məhsulları istehsalında şüşə banka istehlakı)

Kimya sənayesi məhsulları

Şüşə tara istifadəçilərindən biri də kimya sənayesidir. Hazırda respublikamızın kimya sənayesində şüşə tara əsasən maşın yağlarının və müəyyən miqdarda həlledicilərin qablaşdırılmasında istifadə edilir. Bu sahədə istehlak olunan şüşə taranın əsas hissəsi alkoqollu içki istehsalında istifadə olunan şüşə butulkalardan ibarətdir. Aparılmış bazar araşdırmaları nəticəsində məlum olmuşdur ki, respublikamızın kimya sənayesi şüşə taraya olan cüzi tələbatını şüşə tara bazarının daxili dövriyyəsi hesabına təmin edir.

Rəsmi dövlət statistikasında kimya sənayesinin istifadə etdiyi şüşə taranın həcmi haqqında heç bir məlumat yoxdur. Müxtəlif kimya sənayesi məhsullarının satışını həyata keçirən, əsasən tikinti materialları satışı obyektlərində keçirdiyimiz müşahidələr, bu məhsulların qablaşdırılmasında həqiqətən də cüzi miqdarda şüşə taradan istifadə olunduğu müəyyən olunmuşdur. Bir neçə satış obyektinin rəhbəri şüşə taraların sınımaya və zədələnməyə meylli olduğunu nəzərə alaraq bu cür tarada qablaşdırılmış məhsulların satışını təşkil etməkdə az maraqlı olduqlarını bildirmişlər. Müşahidələr də onu göstərir ki, kimya sənayesi məhsullarının qablaşdırılmasında plastik tara geniş yayılmışdır. Müstəqil ekspertlər kimya sənayesi məhsullarının qablaşdırılmasında istifadə olunan şüşə taranın ümumi şüşə bazarında 1,0%-dən az bir paya malik olduğunu qeyd edirlər.

Beləliklə, mövcud rəsmi statistik və aparılmış bazar araşdırması nəticəsində əldə olunmuş məlumatlara əsasən 2012-2016-cı illərdə Azərbaycanda məhsulların qablaşdırılması üçün şəffaf və rəngli şüşə qablara olan tələbatın dinamikası aşağıdakı kimi olmuşdur:

*Mənbə: Araşdırmanın nəticələri

Araşdırma çərçivəsində Azərbaycanda istifadə olunan rəngli və şəffaf şüşədən olan taranın nisbəti müəyyənləşdirilmişdir. Bu məqsədlə bir neçə müəssisə rəhbəri ilə görüşlər

keçirilmiş və müstəqil ekspertlərlə müsahibələr aparılmışdır. Məlum olmuşdur ki, rəngli şüşədən hazırlanmış şüşə tara əsasən üzüm şərəbi, şampan şərəbi və səməni pivəsinin istehsalında geniş istifadə olunur. Əgər şampan şərəbi və üzüm şərəbi istehsalında şüşə taranın tam həcmdə rəngli şüşədən ibarət olduğu müəyyənləşmişsə, səməni pivəsi istehsalında təqribən 90% rəngli şüşə taradan istifadə olunduğu məlum olmuşdur. Eyni zamanda, ekspertlər onu da qeyd edirlər ki, bu nisbət alkoqolsuz sərinləşdirici içkilər istehsalında təqribən 50% təşkil edir. Yuxarıda sadalanan nisbətləri əldə olan statistik məlumatlara və ekspert rəylərinə tətbiq edək.

Beləliklə, bildiyimiz kimi 2016-cı ildə rəsmi statistikaya görə respublikamızda 6,4 mln. ədəd üzüm şərəbi (çaxır) və 0,04 mln. ədəd şampan şərəbi istehsalı üçün şüşə tara istifadə olunmuşdur. O da məlumdur ki, rəsmi statistik məlumatlara görə 2016-cı ildə respublikamızda səməni pivəsi istehsalında ümumilikdə təqribən 43,8 mln. ədəd şüşə tara istifadə olunmuşdur. Bu şüşə taranın da təqribən 90%-nin rəngli şüşədən hazırlandığını nəzərə alsaq, onda 2016-cı ildə respublikamızda səməni pivəsi istehsalında istifadə olunmuş rəngli şüşə taranın həcmnin təqribən 39,4 mln. ədəd səviyyəsində olduğunu müəyyənləşdirmiş olarıq.

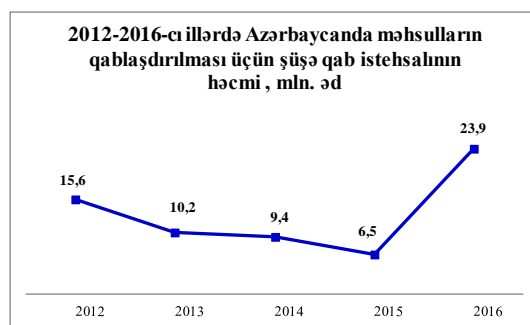
Nəhayət, rəsmi statistikaya görə 2016-cı ildə Azərbaycanda alkoqolsuz sərinləşdirici içkilər istehsalında istifadə olunmuş 279,3 mln. ədəd şüşə taranın təqribən yarısının rəngli şüşə taraya qablaşdırıldığını (təqribən 139,7 mln. ədəd) nəzərə alsaq, onda məlum olur ki, 2016-cı ildə respublikamızda rəngli şüşə taradan istifadənin həcmi aşağıdakı kimi olmuşdur:

6,4 mln. ədəd butulka (üzüm şərəbi (çaxır) + 0,04 mln. ədəd butulka (şampan şərəbi) + 39,4 mln. ədəd butulka (səməni pivəsi) + 139,7 mln. ədəd butulka (alkoqolsuz sərinləşdirici içkilər) = 185,5 mln. ədəd rəngli şüşə tara

Əldə etdiyimiz rəqəmlərdən məlum olur ki, 2016-cı ildə respublikamızda rəsmi statistikaya görə istifadə olunmuş ümumi şüşə taranın (185,5 mln. ədəd) təqribən 30,9%-ni rəngli şüşə tara təşkil etmişdir.

2012-2016-CI İLLƏRDƏ AZƏRBAYCANDA MƏHSULLARIN QABLAŞDIRILMASI ÜÇÜN ŞƏFFAF VƏ RƏNGLİ ŞÜŞƏ QABLAR İSTEHSALI VƏ İDXALININ HƏCMİ

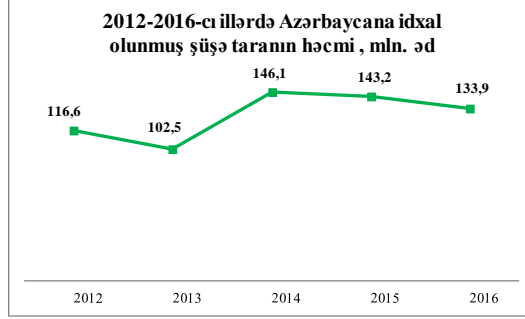
Azərbaycanın şüşə taraya olan tələbatının nəzərəcarpacaq hissəsi daim idxal hesabına təmin olunmuşdur. Hətta 2008-ci ilin dekabr ayında müasir maddi-texniki bazaya malik olan İnter Glass MMC-nin şüşə tara istehsalı sahəsi istifadəyə verildikdən sonra da respublikamız daxili tələbatı tam həcmdə təmin etmək iqtidarında olmamışdır. Hazırda respublikamızda müasir istehsal sahələrinin çatışmazlığı, mövcud olan şüşə tara istehsalı sahələrinin müasir tələblərə cavab verməməyi, istehsal gücünün aşağı olması, istehsal olunan məhsulun standartlara uyğun gəlməməyi və s. amillər Azərbaycan şüşə tara məhsulları bazarının idxaldan asılılığının yaxın illərdə də davam edəcəyindən xəbər verir. Azərbaycan şüşə qablar bazarında aparılmış araşdırmalar nəticəsində hazırda respublikamızda 10 şüşə tara istehsalçısının mövcud olduğu müəyyənləşdirilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, əldə etdiyimiz məlumatlara görə 2008-ci ildə baş vermiş iqtisadi böhranadək Azərbaycanda 40-dan çox şüşə tara istehsalı sahəsi fəaliyyət göstərmişdir. Bir tərəfdən emal sənayesində istehsal həcmünün enməsi, digər tərəfdən onsuz da tələb olunan keyfiyyəti təmin etmək iqtidarında olmayan xırda sexlər fəaliyyətini dayandırmaq və ya tamamilə bağlanmaq problemi ilə üzləşmişlər. Hətta bu gün respublikamızda fəaliyyət göstərən 4 şüşə tara istehsalı müəssisələrindən də bəzisi bağlanmaq təhlükəsi qarşısındadır.

*Mənbə: İstehsalçılar

Əldə etdiyimiz məlumatlara əsasən 2016-cı ildə Azərbaycanda 23,9 mln. ədəd şüşə qab istehsal olunmuşdur.

Azərbaycanın şüşə taraya olan tələbatı bu gün də idxaldan asılı olaraq qalmaqdadır. Rəsmi statistik məlumatlara görə 2012-2016-cı illər ərzində respublikamıza şüşə tara idxalının həcmi təqribən 1,7 dəfə artmışdır.

*Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, Azərbaycanın xarici iqtisadi əlaqələri 2012-2016-cı illər

Sözsüz ki, əldə etdiyimiz məlumatlar, rəsmi statistikaya görə 2016-cı ildə respublikamıza idxal olunmuş şüşə taranın həcmninə reallıqdan kənar olduğundan xəbər verir. Daha doğrusu, rəsmi statistikaya əsaslanan hesablamalarımız, yalnız 2016-cı ildə şüşə taraya olan tələbatın 601,0 mln. ədəd səviyyəsində olduğunu müəyyənləşdirmişdi. Belə çıxır ki, ya yerli şüşə tara istehsalının həcmi, ya da bu məhsulların respublikamıza idxalının həcmi reallığı əks etdirmir. Zənnimizcə, həm istehsal, həm də idxal üzrə rəsmi məlumatlar bazarın mövcud vəziyyətini tam əhatə etmir. Şüşə taranın respublikamıza idxalı sahəsində birincilik artıq bir neçə ildir ki, Rusiyaya məxsusdur.

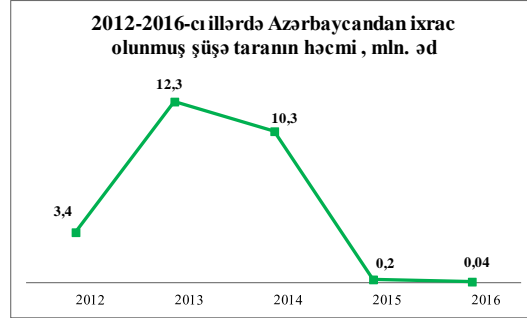
*Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, Azərbaycanın xarici iqtisadi əlaqələri 2016-cı il

Gördüyümüz kimi Rusiya şüşə tara idxalı sahəsində Azərbaycanın aparıcı tərəfdaşdır. Rusiyadan idxal olunan şüşə tara öz çeşid müxtəlifliyi ilə seçilir. Daha doğrusu, Rusiyadan respublikamıza bütün növ şüşə tara idxal olunur. İstehlakçılardan alınmış məlumatlara görə, şüşə tara idxalı sahəsində respublikamızın digər tərəfdaşları olan Ukrayna və Moldovadan isə əsasən şüşə banka və balonlar idxal olunur. İran və Gürcüstandan isə əksinə, daha çox şüşə butulka idxal olunduğu bildirilir.

Araşdırma nəticəsində məlum olmuşdur ki, hazırda şüşə butulkaların idxalı əsas istehlakçı müəssisələr tərəfindən həyata keçirilir. Mütəxəssislər bildirmişlər ki, 2016-cı ilədək şüşə butulkaların respublikamıza idxalı bir sıra idxalçı hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən həyata keçirilirdi. 2008-ci ilin avqustunda baş vermiş məlum hadisələrdən sonra şüşə butulka idxalı yalnız istehlakçı müəssisələr tərəfindən birbaşa həyata keçirilir.

Əslində şüşə banka idxalında da vəziyyət eynidir. Daha doğrusu, şüşə bankalar da istehlakçı müəssisələr tərəfindən birbaşa alınır.

Burada respublikamızdan kənara ixrac olunan şüşə tara haqqında da qısa məlumat vermək istərdik. Belə ki, son beş ildə ixracın həcmi dəyişkən dinamika ilə müşayiət olunmuşdur.

*Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, Azərbaycanın xarici iqtisadi əlaqələri 2012-2016-cı illər

Gördüyümüz kimi son beş ildə az da olsa şüşə tara ixracı həyata keçirilmişdir. Bu dövr ərzində əsas alıcılar Gürcüstan və Rusiya olmuşdur.

2012-2016-CI İLLƏRDƏ AZƏRBAYCANDA MƏHSULLARIN QABLAŞDIRILMASI ÜÇÜN ŞƏFFAF VƏ RƏNGLİ ŞÜŞƏ QABLARININ MƏHSUL NÖVLƏRİ ÜZRƏ YERLİ VƏ İDXAL QIYMƏTLƏRİ

Araşdırma çərçivəsində Azərbaycan bazarında satılan məhsulların qablaşdırılması üçün şəffaf və rəngli şüşə qabların satış qiymətləri də öyrənilmişdir. Əsasən keçən illərin qiymətlərinin öyrənilməsi ilə əlaqədar istehlakçılar arasında apardığımız müsahibələrdən məlum olmuşdur ki, 2012-2016-cı illər ərzində şüşə taranın qiymətləri yüksəlmişdir. Qiymətlərin artımı əsasən dizayn hesabına baş vermişdir. Daha doğrusu, eyni tutuma malik, lakin müxtəlif dizaynlı butulkalar, sözsüz ki, qiymət fərqi ilə seçilir. Lakin araşdırmalar onu da göstərir ki, bəzi şüşə tara növlərinin qiymətlərində həqiqətən də nəzərəcarpacaq dəyişikliklər mövcuddur. Belə ki, tərəfimizdən Azərbaycan şüşə tara bazarı öyrənilərkən, 2012 və 2016-cı il üçün şüşə qabların satış qiymətləri də araşdırılmışdır. Aşağıdakı cədvəldə 2012 və 2016-cı illərin qiymətləri verilmişdir:

Nö	Məhsulun adı	2012-ci ildə orta satış qiyməti	2016-cı ildə orta satış qiyməti	2012-ci ilə nisbətən, %-lə
	Butulka			
	500 qr	0,15	0,20	+33,3
	1 litr	0,17	0,24	+41,2
	Banka			
1.	250 qr	0,15	0,20	+33,3
2.	500 qr	0,17	0,25	+47,1
3.	720 qr	0,19	0,27	+42,1
4.	1,0 litr	0,27	0,29	+7,4
5.	2,0 litr	0,32	0,55	+71,9
6.	3,0 litr	0,45	0,72	+60,0

Bu araşdırma çərçivəsində Azərbaycan şüşə tara istehsalçılarının da mövcud satış qiymətləri öyrənilmişdir:

Nö	Müəssisənin adı	İstehsal etdiyi məhsul çeşidi	1 vahidin satış qiyməti, manat	İstifadə olunan xamal
1.	İnter Glass MMC			70-75% lazımi komponentlər 25-30% şüşə qırıntıları
	butulka:			
		250 qr	0,20	
		500 qr	0,25	
		1 litr	0,27	
	banka:			
		720 qr	0,27	

2.	Baku Glass MMC			70-75% lazımi komponentlər 25-30% şüşə qırıntıları
	butulka:			
		250 qr	0,20	
		500 qr	0,25	
		750 qr	0,26	
		1 litr	0,27	
	banka:			
		250 qr	0,20	
		720 qr	0,27	
		1 litr	0,29	
3.	Aspi Glass			70-75% lazımi komponentlər 25-30% şüşə qırıntıları
	butulka:			
		250 qr	0,20	
		500 qr	0,25	
	banka:			
		250 qr	0,20	
		720 qr	0,27	
		1 litr	0,29	
4.	Əhməd MMC			5-10% lazımi komponentlər 90-95% şüşə qırıntıları
	banka:			
		1 litr	0,30	
		2 litr	0,55	
		3 litr	0,72	

Gördüyümüz kimi yerli istehsalçılar arasında ən geniş yayılmış 1 litr tutuma malik olan şəffaf şüşə butulkalardır. Daha doğrusu, demək olar ki, bütün yerli istehsalçılar 1 litr tutuma malik olan şəffaf şüşə butulka istehsal edir. Bu butulkalar əsasən yerli istehsal olan alkoqolsuz sərinləşdirici içkilər istehsalında istifadə olunur. Lakin reallıqda şüşə butulka istehlakında birinci yeri səməni pivəsi istehsalı tutur ki, o da mütləq əksəriyyət hallarda 0,5 litr tutuma malik olan rəngli butulkadan istifadə edir. Cədvəldən də görüldüyü kimi yalnız əsas üç iri şüşə tara istehsalçısı 0,5 litr tutuma malik olan şəffaf şüşə butulka istehsal edir. Əldə etdiyimiz məlumatlara görə İnter Glass MMC 2010-cu ilin yanvar ayından başlayaraq 0,5 litr tutuma malik olan rəngli şüşə butulka istehsalına başlamışdır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, idxalda da 0,5 litr tutuma malik olan rəngli şüşə butulkalar üstünlük təşkil edir. Bu da əsasən səməni pivəsi istehsalının rəngli şüşə taraya olan tələbatını ödəmək hesabına baş verir.

Şüşə banka istehlakında isə birincilik 250qr, 720qr və 750qr tutuma malik olan şəffaf şüşə bankalara malikdir. Bu şüşə tara əsasən meyvə-tərəvəz konservləri (mürəbbələr, şorabalar, tutmalar, tomatlar və s.) istehsalında geniş istifadə olunur.

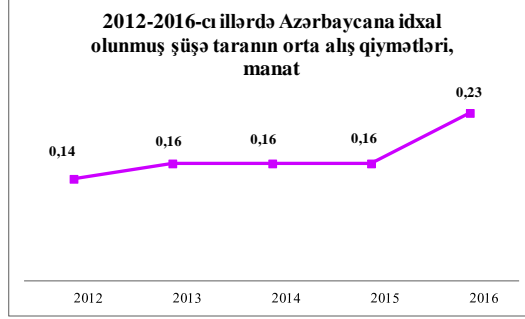
Qarşıda duran məqsədlərdən biri də idxal qiymətlərinin öyrənilməsindən ibarət olmuşdur. Lakin Dövlət Statistika Komitəsinin hesabatlarında şüşə taranın növlər üzrə bölgüsü olmadığı üçün idxal qiymətlərinin illər üzrə müəyyənləşdirilməsi mümkün olmamışdır. İdxal qiymətləri haqqında hər hansı təsəvvürün yaranması məqsədilə tərəfimizdən istehlakçı müəssisələrdən əsasən Rusiya istehsalı olan şüşə taranın 2008-ci il üçün alış qiymətləri əldə olunmuşdur. Aşağıdakı cədvəldə 2008-ci il ərzində Rusiyadan idxal olunmuş şüşə taranın alış qiymətləri öz əksini tapmışdır.

№	Şüşə tara və tutumu	1 vahidin dəyəri, manat	Malgöndərən müəssisə
1.	Banka		
	250 qr	0,11-0,13	"Krasnoe exo" ASC (Vladimir vilayəti, Qus Xrystalny şəhəri); "Torqoviy Dom Promstek" MMC (Volqoqrad vilayəti, Kamışin şəhəri);
	720 qr	0,15	"Kamışinskiy Steklotarniy Zavod" QSC (Volqoqrad vilayəti, Kamışin şəhəri);
	750 qr	0,15-0,21	"Krasnoe exo" ASC (Vladimir vilayəti, Qus Xrystalny şəhəri);
	1,0 litr	0,20-0,29	"Krasnoe exo" ASC (Vladimir vilayəti, Qus Xrystalny şəhəri); "Torqoviy Dom Profil" MMC (Rostov vilayəti, Kamensk-Şaxtinsk şəhəri);
	3,0 litr	0,57	"Torqoviy Dom Profil" MMC (Rostov vilayəti, Kamensk-Şaxtinsk şəhəri);
2.	Butulka		
	250 qr	0,12-0,17	"Yuqalko" MMC (Stavropol vilayəti, Pyatiqorsk şəhəri); "Finansovo Promışlennaya Qruppa Triumf" MMC (Vladimir vilayəti, Vladimir şəhəri); "Stekolny zavod" MMC (Tver vilayəti, Vişniy Voloçok şəhəri); "Krasnoe exo" ASC (Vladimir vilayəti, Qus Xrystalny şəhəri); "RORO" MMC (Şimali Osetiya, Vladıqafqaz şəhəri);
	300 qr	0,19	"Kamışinskiy Steklotarniy Zavod" QSC (Volqoqrad vilayəti, Kamışin şəhəri);
	310 qr	0,19-0,20	"Kamışinskiy Steklotarniy Zavod" QSC (Volqoqrad vilayəti, Kamışin şəhəri);
	350 qr	0,21-0,24	"Torqoviy Dom Promstek" MMC (Volqoqrad vilayəti, Kamışin şəhəri);
	500 qr	0,20-0,29	"Krasnoe exo" ASC (Vladimir vilayəti, Qus Xrystalny şəhəri); "Stekolny zavod" MMC (Tver vilayəti, Vişniy Voloçok şəhəri); "Torqoviy Dom Qlass Dekor" MMC

			(Moskva şəhəri); “Ameqa Steklo Xolding” MMC (Moskva şəhəri); “RORO” MMC (Şimali Osetiya, Vladıqafqaz şəhəri); “İnterpak” QSC (Krasnodar vilayəti, Krasnodar şəhəri); “Yuqalko” MMC (Stavropol vilayəti, Pyatiqorsk şəhəri); “Kavminsteklo” QSC (Stavropol vilayəti, Mineralniye vodi şəhəri); “Balaxninskoe steklo” QSC (Nijeqorod vilayəti, Balaxna şəhəri); “Orexovo-Zuyevskaya Stekolnaya Kompaniya” QSC (Moskva vilayəti, Orexovo-Zuyevo rayonu); “İndustriya” MMC (Moskva şəhəri); “Meridian” MMC (Tver vilayəti, Tver şəhəri);
	700 qr	0,20-0,35	“Ost Tara” QSC (Moskva vilayəti, Elektrostal şossesi); “Krasnoe exo” ASC (Vladimir vilayəti, Qus Xrustalniy şəhəri);
	750 qr	0,22-0,38	“Orexovo-Zuyevskaya Stekolnaya Kompaniya” QSC (Moskva vilayəti, Orexovo-Zuyevo rayonu); “Stekolniy zavod” MMC (Tver vilayəti, Vişniy Voloçok şəhəri);
	1,0 litr	0,26-0,39	“Kamışinskiy Steklotarniy Zavod” QSC (Volqoqrad vilayəti, Kamışın şəhəri); “Stekolniy zavod” MMC (Tver vilayəti, Vişniy Voloçok şəhəri),
	1,8 litr	0,48	“Torqoviy Dom Profil” MMC (Rostov vilayəti, Kamensk-Şaxtinsk şəhəri);

Bəzi çeşidlər üzrə qiymətlərin aşağı və yuxarı həddi arasında olan qiymət fərqi daha çox şüşə taranın dizaynından asılıdır. Belə ki, bəzi Azərbaycan istehlakçıları istehsalçıdan xüsusi dizayna malik şüşə tara alırlar. Bū da öz növbəsində eyni həcmli şüşə taraların qiymət müxtəlifliyinə səbəb olur.

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, rəsmi statistik məlumatlar üzərindən çeşidlər üzrə qiymətləri çıxarmaq mümkün olmasa da, illər üzrə 1 ədəd şüşə taranın orta alış qiymətinin inkişaf dinamikasını nəzərdən keçirmək imkanı mövcuddur.

*Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, Azərbaycanın xarici iqtisadi əlaqələri 2012-2016-cı illər

Gördüyümüz kimi şüşə taranın orta alış qiymətləri əvvəlki illərdə nisbətən stabil olsa da, 2016-cı ildə əvvəlki ilə nisbətən artım 43,8% təşkil etmişdirsə, 2012-ci ilə nisbətdə bu artım 64,3% səviyyəsində olmuşdur.

Əldə olan məlumatlara görə, həqiqətən də artıq 2008-ci ildən başlayaraq, şüşə tara alışı sahəsində müqavilələrin əksəriyyəti birbaşa istehlakçılarla bağlanmışdır. Məhz ona görə də bu gün Azərbaycan bazarında şüşə tara idxalı və satışı ilə məşğul olan hüquqi və fiziki şəxslər demək olar ki, yox səviyyəsindədir.

AZƏRBAYCANDA MƏHSULLARIN QABLAŞDIRILMASI ÜÇÜN ŞƏFFAF VƏ RƏNGLİ ŞÜŞƏ QABLAR İSTEHSALI

Aparılmış araşdırma çərçivəsində hazırda respublikamızda 4 şüşə tara istehsalçısı müəyyənləşdirilmişdir. Yuxarıda həmin istehsalçıların məhsul çeşidi və qiymətləri haqqında geniş məlumat verilmişdir. Aşağıdakı cədvəldə yerli şüşə tara istehsalçıları haqqında, onların istehsal gücü və həcmi haqqında müəyyən məlumatlar öz əksini tapmışdır.

AZƏRBAYCANDA MƏHSULLARIN QABLAŞDIRILMASI ÜÇÜN ŞƏFFAF VƏ RƏNGLİ ŞÜŞƏ QAB İSTEHSALÇILARI HAQQINDA MƏLUMAT

	İnter Glass MMC	Baku Glass MMC	Aspi Glass MMC	Əhməd MMC
Ünvan	Bakı ş., Qaradağ rayonu	Bakı ş., Abşeron rayonu, Məhəmmədi qəs., Yanar-Dağ ərazisi	Bakı ş., Abşeron rayonu, H.Z.Tağıyev qəs.	Sumqayıt ş.
1 saatda istehsal gücü, ədəd	16 250	6 250	3 750	1 875
2016-cı ildə istehsal həcmi, mln. ədəd	19,5	4,2	3,0	2,0
Əsas alıcıları	Qafqaz Konserv Zavodu, Bakı Şərab-2, Göygöl Şərab Zavodu, Kristal-Su MMC, Gəncə Şərab-2, Balakən konserv, Məşəl MMC, Mehman MMC	Bakı Şərab-1, Bakı Şərab-2, Gəncə Şərab-2, Alko Ltd, Miri Qrand, Niko-S, Şərq-İ Co, Az-Qranat	Qəbələ Konserv zavodu	Bazar
Avadanlığının istehsal ölkəsi	İtaliya	Çin	Çin	Çin

AZƏRBAYCANDA MƏHSULLARIN QABLAŞDIRILMASI ÜÇÜN ŞƏFFAF VƏ RƏNGLİ ŞÜŞƏ QABLAR İSTEHSALININ XAMMAL TƏCHİZATI

Şüşə və onun tərkibi

Şüşə öz unikal xüsusiyyətlərinə (şəffaf, möhkəm, aktiv kimyəvi reagentlərə dözümlü və s.) görə məişət, tikinti, nəqliyyat və s. sahələrdə geniş tətbiq olunan materialdır. Şüşəsiz optik cihazlar, televizorlar, kosmik gəmilər istehsal etmək mümkün deyil. Geniş təyinatlı yeni materialların kəşf olunmasına baxmayaraq, qeyri-üzvi şüşə, daş, beton və metaldan sonra ən çox istifadə olunan materiallar arasında özünəməxsus yer tutur.

Xalq təsərrüfatında şüşənin istifadə olunduğu aşağıdakı sahələri sadalamaq olar: tikinti sənayesi, şüşə qablar və cihazlar istehsalı, elektrovakuum sənayesi, şüşənin məmulatlar istehsalı, optik cihazlar sənayesi və cihazqayırma.

Kimyəvi tərkibindən və bərkləşmə temperaturundan asılı olmayaraq ərintinin soyudulması nəticəsində əldə olunan bütün amorf cisimlərə şüşə deyilir.

Bütün şüşələr xarici görünüşünə görə yekcins möhkəm, kövrək və ümumi fiziki-kimyəvi xüsusiyyətlərə malik olan əksər hallarda şəffaf cisimlərdir.

Şüşə istehsalında aşağıdakı kimyəvi maddələrdən istifadə edilir:

- Silisium oksid (SiO_2) / kvars tozu
- Natrium oksid (Na_2O) / soda
- Kalsium oksid (CaO) / əhəng və dolomit
- Maqnezium oksid (MgO) / dolomit
- Alüminium oksid (Al_2O_3) / feldşpat
- Kalium oksid (K_2O) / potaş (kalium karbonat)
- Dəmir oksid (Fe_2O_3) / kvars tozundan
- Kükürd altı oksid (SO_3)

Bu kimyəvi maddələrin şüşənin tərkibində olan nisbəti aşağıdakı kimidir:

1. Silisium oksid – 71-73%
2. Natrium oksid – 13-16%
3. Kalsium oksid – 1-2%
4. Maqnezium oksid – 2-5%
5. Alüminium oksid – təqribən 3-5%
6. Digər – təqribən 1%

Ən vacib şüşə əmələ gətirən kimyəvi maddə silisium oksiddir. Natrium oksid və kalium oksid kimi kimyəvi maddələr əritmə temperaturunu aşağı salır, kalium oksid, maqnezium oksid və alüminium oksid isə şüşənin möhkəmliyini artırır. Dəmir oksid daha çox xammal tozunda qarışıq kimi şüşənin rənglənməsi üçün istifadə edilir. Bu vacib kimyəvi xammallardan başqa bir sıra digər maddələr də şüşənin müxtəlif rənglərə boyanması və onun başqa xüsusiyyətlərinin yaxşılaşdırılması üçün tətbiq edilir.

Yerli istehsalın xammal təminatı

Araşdırma çərçivəsində şüşə tara istehsalı ilə məşğul olan müəssisələrin xammal təminatı da öyrənilmişdir. İlk növbədə qeyd etmək lazımdır ki, şüşə tara istehsalında yuxarıda sadalanan xammalla yanaşı, şüşə qırıntılarından da istifadə olunur. Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, xammal kimi hazır məhsulda şüşə qırıntılarının payının 25%-dən 90%-dək təşkil etməsi mümkündür. Lakin hazır məhsulda şüşə qırıntıları payının yüksək olması, son məhsulun keyfiyyətinə mənfi təsir (şüşə materialının bulanıq olması, mexaniki sınımaya davamsızlıq və s.) göstərir. Bu mənada hazırda respublikamızda fəaliyyət göstərən şüşə tara istehsalçılarından yalnız dördü istehsal proseslərində xammal kimi şüşə qırıntılarından 25% həcmində istifadə edir. Digər istehsalçıların istehsal etdiyi məhsulların tərkibində xammal kimi şüşə qırıntılarının payı bəzi hallarda az qala 100%-ə çatır. Aparılmış araşdırmalar onu da göstərmişdir ki, əsas iri istehsalçıların istifadə etdiyi xammal respublikamıza Rusiya, Ukrayna və Belorusdan gətirilir.

Kvars qumu 25-80 ABŞ dolları

Dolomit (qablaşdırılmasından asılı olaraq) – 20-30 ABŞ dolları

Soda (qablaşdırılmasından asılı olaraq) – 100-180 ABŞ dolları

Aşağıdakı cədvəldə Rusiyadan idxal olunmuş kvars qumu və dolomitin əsas malgöndərənləri və onların satış qiymətləri haqqında məlumatlar öz əksini tapmışdır.

№	Məhsulun adı	1 vahidin dəyəri, ton/manat	Malgöndərən müəssisə
1.	Kvars qumu	42	“Servis E” MMC (Ulyanovsk vilayəti, Sengileyev rayonu)
2.	Kvars qumu	73	“Aqrotexnik” MMC (Stavropol vilayəti, Minvodı şəhəri)
3.	Dolomit	24	“Kavdolomit” ASC (Vladıqafqaz şəhəri)

Azərbaycanda şüşə istehsalında istifadə olunan mövcud xammal bazası

Aparılmış araşdırmalar nəticəsində Azərbaycan Respublikasında şüşə istehsalı üçün yararlı olan xammalın mövcud vəziyyəti öyrənilmişdir. Bu məqsədlə Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin məlumatlarından istifadə olunmuşdur.

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin məlumatına görə aparılan geoloji-kəşfiyyat işləri nəticəsində Azərbaycanın bir sıra bölgələrində müxtəlif növ qeyri-filiz faydalı-qazıntı yataqları aşkar edilmişdir.

Şüşə istehsalı üçün xammal kimi Nehrəm yatağının dolomitləri və devon yaşlı törəmə kvartsitləri də istifadə edilə bilər.

1984-cü ildə rəngli şüşə tara (bütüka) istehsalında istifadə edilmək üçün (Naxçıvan şüşə qablar və Sumqayıt şəhərində layihələşdirilən şüşə qablar zavodlarında) Nehrəm dolomit yatağının ehtiyatı təsdiq edilməsinə baxmayaraq yataq sənaye istismarına cəlb edilməmişdir.

Dolomit – 2 dolomit yatağı qeydə alınmışdır. Bunlar nəhəng ehtiyatlara malik Nehrəm yatağı və Keçiqaya yataqlarıdır.

Keçiqaya dolomit yatağı

Keçiqaya dolomit yatağı Bakı şəhərindən 45 km, Bakı-Şamaxı avtomagistralından 15 km məsafədə yerləşir.

Yatağın ümumi sahəsi 6 hektar təşkil edir.

Ehtiyatlar -1 405 025 ton.

Yataq 1994-1995-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Geologiya və Mineral Ehtiyatlar Nazirliyi tərəfindən işlənmişdir. 1995-ci ildə Nazirlər Kabinetinin qərarı ilə “Xəzər” SC-nin balansına keçirilmişdir. Karxanaya avtomobil yolu və elektrik xətti çəkilmişdir. Hal-hazırda xüsusi müasir dağ-mədən texnikası olmadığından dolomit primitiv üsulla çıxarılır. Keçiqaya yatağı həcmi və ehtiyatlarının keyfiyyətinə görə Azərbaycanın ən yaxşı yatağıdır.

Nehrəm dolomit yatağı

Bu yataq Babək rayonundadır. Nehrəm kəndindən 10 km cənubda, Dərəşam dəmiryol stansiyasından 2 km şimalda yerləşir.

Yatağın sahəsi 5 km²-dir. Dolomit qalınlığı 1000 m-dən çoxdur. Yataq istismar edilmir.

Kvars qumları – şüşə istehsalı üçün xammal kimi 5 yatağın (Hacıvəli, Hökməli, Şərqi Zeyid, Yasamal və Zeyid) ehtiyatları Dövlət balansında qeydə alınmışdır.

Hacıvəli kvars qumu yatağı

Hacıvəli kvars qumu yatağı Bakı şəhərindən 95-100 km şimal-qərb və Hacıvəli qəsəbəsindən 11,5 km istiqamətində yerləşir. Yataq 55 km məsafədə yerləşən Sanqaçal dəmiryol stansiyası ilə asfalt yolla bağlıdır, hansı ki, Bakı-Astara avtomagistralı ilə kəsişir. 16 km qərbdə Pirsaat çayı axır.

İşlənmiş ehtiyatların ümumi həcmi 9 mln. kubmetrdir.

Bu yataqların ümumi sahəsi 18 hektar təşkil edir.

Hacıvəli kvars qumu yatağı 1995-ci ilin oktyabr ayında Azərbaycan Dövlət Geologiya Komitəsinin qəbul etmə və təhvil vermə haqda aktına əsasən Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarı ilə “Xəzər” SC-nin balansına keçirilmişdir.

Hökməli kvars qumu yatağı

Hökməli kvars qumu yatağı Bakı şəhərindən 9 km cənub-qərb, Hökməli qəsəbəsindən 2,5 km və Xırdalan dəmiryol stansiyasından 3,5 km məsafədə yerləşir.

Ehtiyatların ümumi həcmi - təxminən 7 mln. kubmetrdir.

Hökməli kvərs qumu 1996-cı ilin noyabr ayında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarı ilə Azərbaycan Respublikası Dövlət Geologiya Komitəsinin qəbul etmə və təhvil vermə haqda aktına əsasən “Xəzər” SC-nin balansına keçirilmişdir.

Hər iki yataqda emalın aşağı səviyyədə olduğuna və xammalın kifayət qədər zənginləşdirilmədiyinə görə istehsal olunan məhsuldan şüşə istehsalında istifadə etmək olmur. Lakin yataqlara müəyyən investisiyanın cəlb edilməsi, qısa müddət ərzində şüşə istehsalına yararlı və yüksək keyfiyyətli kvərs qumu istehsalı sahəsi təşkil etmək mümkündür.

Şərqi Zeyid, Yasamal və Zeyid kvərs qumu yataqları işlənməmişdir.

Gümüşlü törəmə kvərsitlər yatağı

1972-1973-cü illərdə Gümüşlü törəmə kvərsitlər yatağında axtarış-qiyətləndirmə işləri zamanı fran və famen mərtəbələrinin (devon) çökmə süxurları daxilində tərkibində dəmir oksidinin miqdarı az olan laylarından götürülmüş sınaqların şüşə istehsalına yararlılığını müəyyən etmək məqsədi ilə laboratoriya-texnoloji tədqiqatları ilə öyrənilmiş, şüşə (tara) istehsalı üçün yararlı hesab edilmişdir. Bu yataq da bu günə qədər istismara cəlb edilməmişdir.

Təbii soda təzahürləri

Orta Araz depressiya zonasının mərkəzi hissəsində – Sədərək çökəkliyində, Naxçıvan çökəkliyinin qərb hissəsində müəyyən edilmiş və tək-tək axtarış quyuları vasitəsilə dərinlikdə öyrənilmişdir. Axtarış işləri nəticəsində təbii sodanın Sədərək, Xok-Qarabağlar, Süst-Təzəkənd və Böyükdüz sahələrində olduğu müəyyənləşdirilmişdir.